די זון אין געלע גאַסן

השמש ברחובות צהובים

דבֿורה פֿאָגעל

תרגום: יעל לוי

הקדמה

דבורה פוגל (1900-1942), ילידת בורשטיין (Bursztyn), גליציה (כיום אוקראינה), גדלה בסביבה יהודית משכילה. פוגל חיה ופעלה רוב חייה בלבוב (Lwów; Lemberg; Lviv), שהייתה בראשית המאה העשרים עיר רב־תרבותית ורב לשונית עם נוכחות יהודית תוססת. אביה, אנשל פוגל, ניהל את בית הספר של הברון הירש בבורשטיין ומאוחר יותר את בית היתומים בלבוב. אימה, לאה, בתו של המו"ל והמתרגם יעקב אהרנפרייז, הייתה מורה ומנהלת בבית היתומים היהודי בעיר. בזמן מלחמת העולם הראשונה עקרה המשפחה לווינה, שם למדה פוגל בתיכון. עם תום המלחמה חזרה המשפחה ללבוב.

את לימודיה העל־יסודיים החלה פוגל באוניברסיטת קאז'ימירז' (Jan Kazimierz University; כיום נקראת University of Lviv) בלבוב. מאוחר יותר עברה לאוניברסיטה היגלונית (Jagiellonian University) בקרקוב, ושם כתבה את עבודת הדוקטורט שלה (1926) על האמנות באסתטיקה של הגל ועל ביטויה ביצירתו של ההוגה הפולני יוזף קרמר. לאחר לימודיה שהתה בפריז, בסטוקהולם ובברלין. פוגל שלטה בגרמנית ובפולנית, וידעה גם עברית.

החלטתה לכתוב ולפרסם ביידיש לא הייתה מובנת מאליה, כך עולה ממכתבה שלה למשורר היידיש בניו־יורק אהרן ליילס: "אל ספרות יידיש הגעתי, לא גדלתי בתוכה. (כתבתי קודם בגרמנית ואחר כך בפולנית, אבל שום דבר, כמעט שום דבר לא יצא לאור. אלה היו נסיונות פרועים למדי וחשבתי שהתבנית היא ארעית ובלתי יציבה)".[1] למרות ההיכרות המאוחרת יחסית, התוודעותה של פוגל אל התרבות היידיש ואל השירה המודרניסטית ביידיש הייתה עמוקה וממושכת. עם משוררי היידיש בניו־יורק – בייחוד אלה מביניהם שהשתייכו לזרם האינטרוספקטיבי "אין זיך" – ניהלה התכתבות ענפה לאורך שנות השלושים של המאה העשרים.

מבחר זה מובא לקוראים ולקוראות במהדורה דו־לשונית, עברית לצד יידיש. המקור והתרגום עומדים זה לצד זה, מעידים איש על חברו אך גם על האופי הדו־לשוני (והרב־לשוני) של יצירתה של פוגל. אמנם, דו־לשוניות מהימנה יותר ליצירתה הייתה יידיש לצד פולנית. אלה השפות בהן שבהן גיבשה את יצירתה הפואטית. את השנים ואת הכוחות שהשקיעה פוגל בתרגום שירה מיידיש לפולנית יש לראות בראי שאיפתה להרחבת תיבת התהודה של שירה מודרניסטית ביידיש. מבחר זה הוא ביטוי לשאיפה תרבותית דומה.

---

[1] דבורה פוגל לאהרן גלאנץ־ליילס, 18.10.1935; אוסף אהרן גלאנץ־ליילס, RG 556, קופסה 9, ארכיון ייווא, ניו יורק. המקור ביידיש. גלאנץ־ליילס (ביידיש: לעיעלעס, 1889-1966), יליד ולוצלאווק (Włocławek) שבפולין, היה משורר, עיתונאי ועורך יידיש. גלאנץ־ליילס היגר ללונדון בשנת 1905, וב־1909 עקר לארצות־הברית והתיישב בניו יורק. הוא היה בין מייסדי הזרם האינטרוספקטיביסטי בשירת יידיש - "אין זיך" - ומעורכי כתב העת בשם זה, שיצא לאור בניו יורק בין השנים 1920-1940.

הקריאה בשיריה של פוגל וביצירתה בפרוזה הרעידה נימים דקים בנפשי, ואני אסירת תודה על ההזדמנות לתרגם מבחר מהם. מלאכה רבה עוד לפנינו כמובן. שירתה המודרניסטית, החריפה, הדקה, של פוגל, נחוצה לנו מאוד, ובלבוש עברי דווקא.

מתוך הקדמת המתרגמת, יעל לוי, לספרה: ***הנשמה שיש לחומרים: מבחר כתביה של דבורה פוגל במהדורה דו-לשונית***

The Lion Bridge in Petrograd, Mstislav Dobuzhinsky, 1922

יד

די זון איז געלע גאַסן

די ה״זער זענען געלע בלער־קוואַדראַטן
אויף אַ בלאָען טוך געווארפֿן.

אין קאַנטיק גאַסן פֿון געלן שט״פֿן מעטאַל
שמעקט מיט קלעפּיקן ליכט
מיט קל״סטעריקן בלער
און וואַסערדיקן גלאָז.

די זון איז אַ גלעזערנע מאַראַנצקויל
צווישן בלעכערנע געלע בלעטער פֿון ה״זער,
אויף בלעכערנע טעלער פֿון גאַסן.

אין מעטאַלענע גאַסן
קר״זט איצט אַן איינציקער לייב:
די געלע זון.

דער זונלייב איז
אַ זיסערע לאַסט
ווי צוויי ברוסטקעגלען מיט ווי״סער מילך.
אַ ל״כטערע לאַסט
ווי פֿאַלנדיקע בלומען־רעדלעך פֿון ווי״סן שמעקדיקן בלער.

צו וואָס נאָך גיין
צו אַ צווייטן לייב מיט הענט און פֿיס.
די זון איז אַ לייב. אַ הייסער. און שלעפּט אין גאַסן.

עב

השמש ברחובות צהובים

הַבָּתִּים הֵם מִשְׁבְּצוֹת פַּח צְהֻבּוֹת
מְשֻׁלָּכוֹת עַל אָרִיג כָּחֹל.

בְּרְחוֹבוֹת חַדִּים מִמַּתֶּכֶת נָקְשָׁה צְהֻבָּה
בְּרֵיחַ אוֹר דָּבִיק
וּפַח צָמִיגִי.
בְּרֵיחַ שֶׁל זְכוּכִית מֵימִית.

הַשֶּׁמֶשׁ הִיא תַּפּוּז פֶּחָם עָשׁוּי זְכוּכִית
בֵּין רִבּוּעֵי הַפַּח הַצְּהֻבִּים שֶׁל הַבָּתִּים,
עַל צַלְחוֹת הַפַּח שֶׁל הָרְחוֹבוֹת.

בְּרְחוֹבוֹת מַתֶּכֶת
מִסְתּוֹבֵב כָּעֵת אַרְיֵה יָחִיד:
שֶׁמֶשׁ צְהֻבָּה.

אַרְיֵה הַשֶּׁמֶשׁ הוּא
מַשָּׂא מָתוֹק
כְּמוֹ שְׁנֵי גְּבִיעֵי שָׂדֵים עִם חָלָב לָבָן.
מַשָּׂא קָלִיל
כְּמוֹ זֵרֵי פְּרָחִים נוֹפְלִים מִסֵּפֶל פַּח לָבָן וּמְבֻשָּׁם.

לְשֵׁם מַה לְבַקֵּשׁ
אַרְיֵה אַחֵר, בָּשָׂר וָדָם.
הַשֶּׁמֶשׁ הִיא אַרְיֵה. אַרְיֵה בּוֹעֵר. וּמִשְׁתָּרֵךְ בָּרְחוֹבוֹת.

ליד פֿון בערנשטיין

געלער בערנשטיין איז אַ בוימטרער
וואָס באַיאָמערט אַ גאָלדענעם קעפּער.

שמעקט מיט קלעפּיקער זשיוויצע פֿון געלע טעג,
אין וועלכע ס'קאָן אַלץ געשען,
און מיט גראָען שטאָף פֿון טעג,
וועלכע ס'איז שוין גלײַך אַלצדינג.

אין זײַנע קילע קרעלן
ליגן פֿאַרשלאָסן
קלעפּיקע זיפֿצן פֿון דרײַסיק טעג:
קלעפּיקע טראָפֿן פֿאַרציכט.

*

אַ לויב צו רוישטאָפֿן ראַציקע, פֿעטע, פֿרעסנדיקע.
צו זיי אַלע, וואָס ליגן צעוואָרפֿן איבער דער גאַנצער וועלט ווי
קלעפּיקער ווילדקרויט און וואַרטן אויף זייער גורל.
אַ לויב צו פֿעלדער אומבאַרעכנטע, אומפֿאַראַנטוואָרטלעכע
פֿעלדער מיט פּערקאַלענער לילאַ־וועגעטאַציע און מיט גרויסע
לאָפּעכע־בלעטער פֿון לאַנגוויל.
אַ לויב צום לעבן, וואָס איז ווי אַ גרויסער קרײַטעכץ פֿון
לאַנגוויל. און ווי אַ רויער קלומפּ ליים און ווי פֿעטער
פֿרעסנדיקער צעמענט.
פֿון זיי קומען זאַכן מיט גלאַטקייט גלאַנצנדיקע און מיט לויטערער
מאָס; זאַכן, וואָס שמעקן מיט פֿרישער האַרטקייט, מיט
עלאַסטישקייט פֿון מעטאַלן, און פֿון גיין.
די פֿאַרטיקע באַנסטאַציע זאָגט לויב אַלע אויסגעלאַסענע, טייגיקע
און ווי דער לאַנגוויל צעצויגענע רוישטאָפֿן; אַלע שטאָפֿן צום בוי
פֿאַרנוצטע.
ס'איז נאָוועמבער און דער בוי פֿון דער באַנסטאַציע איז געענדיקט.

שיר על ענבר

עִנְבָּר צָהֹב הוּא דְּמָעָה שֶׁל עֵץ
שֶׁמְּבַכָּה עַל חִפּוּשִׁית זָהָב.

לָעִנְבָּר יֵשׁ רֵיחַ שֹׁרֶשׁ אֹרֶן דָּבִיק שֶׁל יָמִים צְהֻבִּים.
אֲשֶׁר בָּהֶם יָכוֹל הַכֹּל לְהִתְרַחֵשׁ,
וְרֵיחַ שֶׁל הַחֹמֶר הָאָפֹר שֶׁל הַיָּמִים,
כְּשֶׁהַדְּבָרִים כֻּלָּם שָׁווִים.

בַּחֲרוּזֵי הָעִנְבָּר הַקָּרִים
מֻנָּחוֹת חֲתוּמוֹת
אֲנָחוֹת דְּבִיקוֹת שֶׁל שִׁלשִׁים יָמִים:
טִפּוֹת דְּבִיקוֹת שֶׁל וִתּוּר.

*

תהילה לחומרי גלם מחוספסים, מוצקים, דחוסים.
לכל אלה המונחים מפוזרים על פני כל העולם כמו
חלבלובים דביקים ומחכים לגורלם.
תהילה לשדות לא מדודים, שדות בלתי אחראיים עם
צמחיית לילך של בד כותנה ועם עלי לפה גדולים[1]
של שעמום.
תהילה לחיים, שהם כמו עלי ירק גדולים של שעמום.
תהילה לחיים, שהם כמו ערימת חימר גסה וכמו בטון
דשן, דחוס.
מהם באים דברים עם חלקלקות מבריקה ועם מידה
צלולה; דברים עם ריח של נוקשות טרייה, עם גמישות
של מתכות, של הליכה.
תחנת הרכבת הגמורה אומרת תהילה לכל חומרי הגלם
הפרוצים, עיסתיים, חומרים שנמתחים כמו שעמום;
לכל החומרים אשר שימשו לבנייתה.
עכשיו נובמבר, ובנייתה של תחנת הרכבת הושלמה.

---

[1] Actium lappa – "לפה גדולה" – מין צמח בעל עלים גדולים, שחלקיו השונים משמשים גם למאכל ולרפואה.

Yellow City, Egon Schiele, 1914

יעל לוי היא חוקרת יידיש ומתרגמת. מחקריה עוסקים בעיתונות יידיש בארצות-הברית, בתרבות יידיש ובהגירה יהודית מודרנית. הספר **הנשמה שיש לחומרים: מבחר כתביה של דבורה פוגל במהדורה דו-לשונית**, תרגום מיידיש ואחרית דבר: יעל לוי, יצא לאור בהוצאת עירובין, 2022.